Кыргызстандагы гендердик абал: жетишкендиктер жана көйгөйлөр

Кыргызстанда адилеттүү жана инклюзивдүү коомдун өнүгүшүнө көмөк көрсөтүү

Содействие развитию справедливого и инклюзивного общества в Кыргызстане

To promote fair and inclusive society in Kyrgyzstan

Проект финансируется
Европейским Союзом

Адамдык өнүгүү индекси боюнча өлкөлөрдүн рейтинги, 2021/2022 (ПРООН)

Адамдын өнүгүү индикаторлору:

- жашоонун узактыгы
- билим берүү жана саламаттыкты сактоо мүмкүнчүлүгү
- социалдык коргоонун жогорку деңгээли
- Лидерлер – Норвегия, , Австралия, Швейцария
- Кыргызстан - 118 орунда
- Салыштыруу үчүн: 2005 ж. - 110 орун

2010 ж. – 112 орун

Казакстан -56, Өзбекстан – 101, Тажикстан -122.

https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22overviewrupdf.pdf

Гендер эл аралык укук жана улуттук мыйзамдарда

Эл аралык документтер

- Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө БУУнун конвенциясы (CEDAW) жана анын Факультативдик протоколу
- Аялдардын саясий укуктары жөнүндө конвенция
- Никеге туруу, нике курагы жана никени каттоого макулдук берүү жөнүндө конвенция
- Никедеги аялдын жарандыгы жөнүндө конвенция
- Эл аралык эмгек уюмунун энеликти коргоо конвенциясы
- Пекин аракет платформасы
- Аялдарга карата зомбулукту жоюу боюнча декларация
- БУУнун Башкы Ассамблеясынын "Туруктуу өнүгүү үчүн 2030 күн тартиби" резолюциясы
- БУУнун Коопсуздук Кеңешинин 1325 резолюциясы
- башкалар

ТУРУКТУУ ӨНҮГҮҮ МАКСАТТАРЫ

https://sustainabledevelopment-kyrgyzstan.github.io/

Кыргыз Республикасынын Конституциясы

24 бер. 1.б.:

- 1. Кыргыз Республикасы өз аймагынын чегинде жана өзүнүн юрисдикциясында турган бардык адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылат.
- Эч ким жынысы, расасы, тили, майыптуулугу, этностук таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлары боюнча басмырланышы мүмкүн эмес.
- Басмырлоого жол берген адамдар мыйзамга ылайык жоопкерчилик тартат.
- Эл аралык милдеттенмелерге ылайык ар кандай социалдык топтор үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылууга багытталган жана мыйзамда белгиленген атайын чаралар басмырлоо болуп саналбайт.

24 бер. 3.б.:

Кыргыз Республикасында эркектер жана аялдар бирдей укуктарга жана эркиндиктерге, аларды ишке ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ.

Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө КР мыйзамы

- мамлекеттик башкарууда гендердик теңчиликтин кепилдиктери, мамлекеттик жана муниципалдык кызматка кирүүдө бирдей укуктар жана бирдей мүмкүнчүлүктөр, ошондой эле кызмат тепкичи менен көтөрүлүүдө, квота системасы, ага ылайык мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кадрдык курамында бир жыныстагы кызматкерлер басымдуулук кылбашы керек;
- түз жана кыйыр гендердик басмырлоого тыюу салуу;
- гендердик статистика жүргүзүү зарылдыгы;
- экономикалык, социалдык жана эмгек мамилелеринде гендердик теңчиликтин кепилдиктери;
- гендердик теңчиликти сактоону камсыздоо механизмдери.

Башка ченемдик укуктук актылары

- Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө КР конституциялык мыйзамы
- Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө КР мыйзамы
- КР Эмгек кодекси
- КР Үйбүлө кодекси
- КР Кылмыш-жаза кодекси
- КР Укук бузуулар жөнүндө кодекси
- ж.б.

Гендердик теңчилик

- аялдардын жана эркектердин бирдей укуктук статусу жана аны ишке ашыруунун бирдей мүмкүнчүлүктөрү, жынысына карабастан адамдарга жашоонун саясий, экономикалык, эмгектик, социалдык, коомдук жана маданий чөйрөлөрүнө катышуу үчүн өз жөндөмдүүлүктөрүн эркин пайдаланууга мүмкүндүк берет.

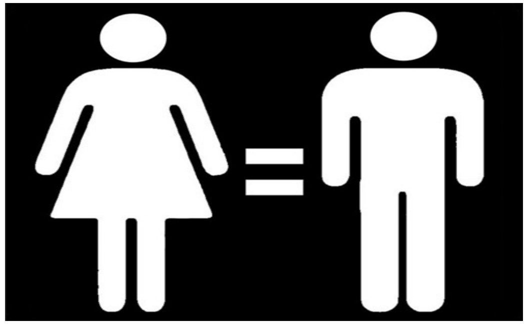

Тең укуктар

Бирдей мүмкүнчүлүктөр

Бирдей жыйынтыктар

Социалдык чөйрө

- Эркектердин жашоо узактыгы 65,2 жаш, аялдардыкы 73,2 жаш (ажырым 8 жаш) (Швецияда 79 жана 82 жаш)
- Эркектердин алкоголго көз карандылыгы аялдардын бул көрсөткүчүнөн 8 эсе жогору
- Эмгекке жарамдуу курактагы эркектердин өлүмү аялдардын өлүмүнөн 3 эсе көп
- Эркектердин майыптуулугу аялдардын бул көрсөткүчүнөн 19% га, эмгек милдетин аткарууда жабырлануу, кесиптик оорудан улам 18 эсе жогору
- Эркектердин кургак учуктан өлүмү аялдардыкынан 3,7 эсе көп. Кургак учук менен ооруган аялдардын жана балдардын саны өсүүдө.
- Эркектердин суицидден өлүмү аялдарга караганда 3,6 эсе жогору

Социалдык чөйрө(2)

- Энелердин өлүмүнүн коэффициенти Европанын жана Көзкарандысыз мамлекеттердин шериктештигинин (КМШ) аймагында эң жогорку көрсөткүчтөрдүн бири –100 миң тирүү төрөлгөн балдарга 63,5 миң бала
- Энелердин өлүмүнүн 80% медициналык көрсөткүчтөр менен гана байланыштуу учурлар эмес, бул жакырчылык жана социалдык теңсиздиктен болгон учурлар
- Балдар өлүмүнүн коэффициенти-1000 төрөлгөн балага 29,3 / (Швецияда-3,1)
- Балдардын үчтөн бири катталбаган никеден төрөлөт
- Бала бакчаларга жеткиликтүүлүк, айрыкча айыл жеринде олуттуу көйгөй бойдон калууда

Социалдык чөйрө (3)

- Кош бойлуу аялдардын 52 % аз кандуулуктан жабыркайт
- Жыл сайын 10 миңге чейин аялдар үй-бүлөлүк жана гендердик зомбулукка байланыштуу маселелер боюнча кризистик борборлорго, ИИБге жана аксакалдар сотторуна кайрылышат
- Кризистик борборлорго кайрылуулардын 30% көп АЯЛ алуу маселелерине байланыштуу
- Айыл жергесинде моноэтникалык райондордо катталган никелердин 60% ы кыз – келиндерди ала качуу аркылуу, алардын 2/3 бөлүгү кыздын макулдугусуз жасалат
- Адам өлтүрүү үчүн соттолгон аялдардын 70% аларга зордук-зомбулук көрсөтүп келген күйөөлөрүнө жана чогуу жашаган партнерлоруна карата жасалган

Үй жумуштары

- Аялдар күнүнө орто эсеп менен 4,5 саатын үй жумуштарына арнап, убактысынын 18,8%ын ага жумшашат.
- Эркектер үчүн бул чыгымдар 2,9 эсе аз жана күнүмдүк убакыт фондунун 6,5% түзөт.

- Эркектерге салыштырмалуу аялдар үй жумуштарына дээрлик 3 эсе, балдарды тарбиялоого 2 эсе көп убакыт коротушат.
- Айылдык аялдар шаардык аялдарга караганда үй иштерине 1,5 эсе көп убакыт коротушат. Ошентип, айылдарда иштеген аялдар жуманын күнүнө орто эсеп менен 5 саат, шаарларда 3 саат 17 мүнөт үй жумуштарына жумшашат.

Экономика жана ресурстарга жетүү

- Аялдардын жерге жана жаратылыш ресурстарына жеткиликтүүлүгү чектелүү, үй чарбаларынын башчыларынын 14% аялдар түзөт
- Аялдардын капиталынын 90% капиталды жоготуу коркунучу жогору болгон чакан бизнес чөйрөсүндө топтолгон
- Көмүскө эмгек рыногунун кызматкерлеринин 70% аялдар түзөт
- Аялдар акы төлөнбөгөн үй эмгегине 3,6 эсе, балдарды тарбиялоого 2 эсе көп убакыт коротушат
- Аялдардын орточо эмгек акысы эркектердин эмгек акысынын 72% түзөт
- Аялдардын пенсиясынын орточо өлчөмүнүн катышы эркектердин пенсиясынын орточо өлчөмүнүн 86,5% ын түзөт

Экономика жана ресурстарга жетүү(2)

- Аялдардын кирешесинин таасири эркектерге караганда балдардын тамактануу жана билим алуусунун сапатын жогорулатуу үчүн 2,5 эсе манилүү (Дүйнөлүк банктын изилдөөсү)
- Ортостатистикалык Кыргыз үй-бүлөсүнүн топтолгон акчасынын 80% үй-бүлөлүк жана коомдук иш-чараларга жумшалат
- Үй-бүлөлүк майрамдарды өткөрүүгө КР жарандары жыл сайын 1 млрд. доллар коротушат (2007 – жылы экономикалык өнүктүрүү жана соода министри А. Жапаровдун сүйлөгөн сөзүнө ылайык-2 млрд. доллар)
- **Аялдардын жана балдардын жакырчылыгы өлкөдө хроникалык жакырчылык үчүн шарттарды түзөт = циклдик жакырчылык = адам ресурсун декапиталдаштыруу**

Саясий-укуктук талаа

- Чечимдерди кабыл алуу деңгээлиндеги Дисбаланс (аялдар мамлекеттик кызматчылардын 25%ын жана саясий жана атайын кызматтардагы муниципалдык кызматчылардын 4%ын гана түзөт)
- Бир эле кызматты ээлеген аялдар менен эркектердин ортосундагы жаш ажырым 8-15 жашты түзөт

Аялдардын парламенттеги өкүлчүлүгү боюнча өлкөлөрдүн рейтинги (IPU)

- **Кыргызстан**:
  - 2019 ж. – 109 орун (19%)
  - 2015 ж. – 76 орун
  - 2007 ж. – 32 орун
  - 2005 ж. – 140 орун (*акыркы*)
- **Салыштыруу үчүн, 2019ж.:**
  - Тунис – 30 орун (36%)
  - Казахстан – 61 орун (27%)
  - БАЭ – 85 орун (23%)
  - Пакистан – 93 место (21%)
  - Тажикстан – 110 орун(19%)
  - Өзбекстан – 129 орун (16%)
  - Орусия – 131 орун (16%)

https://www.ipu.org/national-parliaments

- **Лидерлер**:

1. Руанда (61%)
2. Куба (53%)
3. Боливия (53%)
4. Мексика (48%)
5. Швеция (47%)
6. Гренада (47%)
7. Намибия (46%)
8. Коста-Рика (46%)
9. Никарагуа (45%)
10. Түштүк-Африка Республикасы (43%)

Кыргызстанда гендердик саясатты алга жылдыруунун этаптары

1995 -- Кыргызстандын Аялдардын Бүткүл дүйнөлүк конференциясында катышуусу жана аялдардын абалын жакшыртуу боюнча иш-аракеттер платформасына кошулуу

1996 -- Президентинин Жарлыгы менен аялдар жылы деп жарыяланды

- -- 1996-2000-жылдар аралыгында аялдардын абалын жакшыртуу боюнча "Аялзат" улуттук программасы кабыл алынган
- -- үй-бүлө, аялдар жана жаштар иштери боюнча мамлекеттик комиссия түзүлдү
- -- биринчи жыйнак "КРнын аялдары жана эркектери"

1996-1997 -- БУУнун 5-конвенциясын ратификациялоо: Аялдардын саясий укуктары жөнүндө; Никеге туруугa макулдук жөнүндө, Нике курагы жөнүндө жана никени каттоо жөнүндө; Үй-бүлөлүү аялдын жарандыгы жөнүндө; Энени коргоо жөнүндө; Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө

Кыргызстанда гендердик саясатты алга жылдыруунун этаптары

- 2002-2006 - Гендердик теңчилик боюнча иш-аракеттердин улуттук планы - I
- 2003 - «Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» КР Мыйзамы
- 2003 - «**Үй-бүлөдөгү зомбулуктан социалдык укуктук коргоо жөнүндө**» КР Мыйзамы
- 2007 - КР Конституциясы, 13 берене.
- 2007 – КР **шайлоо жөнүндө кодекси**, 72 бер. (гендердик квота)

Кыргызстанда гендердик саясатты алга жылдыруунун этаптары

- 2007-2010 Гендердик теңчилик боюнча иш-аракеттердин улуттук планы – II
- 2008 - «Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» КР Мыйзамы
- 2010 – КР Конституциясы, 2, 16, 31, 36, 52, 112 беренелер
- 2011 –жергиликтүү кеңештерге шайлоодогу, сот тутумундагы, БШКдагы, парламенттин аппаратындагы атайын чаралар

Гендердик экспертизаны институтташтыруу

- 2008ж. –**Жогорку Кеңеште мыйзам долбоорлорун адистештирилген экспертизадан өткөрүү боюнча стандарттар парламенттин токтому менен бекитилди**
- 2009ж. - кошо адистештирилген экспертизаларды жүргүзүүнүн милдеттүүлүгүн жана тартибин **"Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө" КР мыйзамында бекитүү**
- 2010ж. - Өкмөттүн токтому менен **Мыйзамдан келип чыгуучу актылардын долбоорлоруна укуктук, укук коргоочулук, гендердик, экологиялык, антикоррупциялык экспертиза жүргүзүү тартиби жөнүндө нускама бекитилди**

Кыргызстанда гендердик саясатты алга жылдыруунун этаптары

- 2012-жылы **2020-жылга чейин гендердик теңчиликке жетишүү боюнча улуттук стратегия** биринчи жолу иштелип чыккан жана кабыл алынган
- **2012-2014 – жж., 2015-2017-жж., 2018-2018-жж. гендердик теңчиликке жетишүү боюнча иш-аракеттердин улуттук планы** кабыл алынган-4 артыкчылыктуу багыт
- Президенттин Жарлыгы менен 2012-жыл **үй-бүлө, ынтымак жана өз ара кечиримдүүлүк Жылы** деп жарыяланды
- 2012-ж.-Президенттин Жарлыгы менен **Энелер күнү** белгиленди (майдын 3-чү жекшембиси)
- КР Өкмөтүнүн алдында **гендердик өнүктүрүү боюнча Улуттук кеңеш түзүлгөн** (2012-ж.)

Кыргызстанда гендердик саясатты алга жылдыруунун этаптары

- 2017ж. "Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө" КР Мыйзамынын жаңы редакциясы, ошондой эле башка 10 мыйзамга өзгөртүүлөр кабыл алынды;
- 2020ж. "Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө" КР Мыйзамында айылдык кеңештерге шайлоодо аялдар үчүн мандаттардын 30% резервдөө механизми бекитилген;
- 2020 ж. КР ЖК спикеринин алдында аялдардын, балдардын укуктары жана гендердик теңчилик боюнча **Улуттук кеңеш** түзүлгөн.

(http://kenesh.kg/ru/article/list/108)

- 2022ж. 2030-жылга чейин **Гендердик теңчиликке жетишүү боюнча Улуттук Стратегия** бекитилди
- **2022-2022 жж.гендердик теңчиликке жетишүү боюнча иш-аракеттердин улуттук планы -** 4 артыкчылыктуу багыт

Улуттук стратегиянын жана иш-аракеттердин улуттук планынын артыкчылыктуу багыттары

1. Аялдардын экономикалык мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү
2. Маданий саясат жана функционалдык билим берүү
3. Гендердик басмырлоодон коргоону жана калыс сот адилеттигин күчөтүү
4. Чечимдерди кабыл алууда гендердик паритетти илгерилетүү жана аялдардын саясий катышуусун кеңейтүү

Гендердик курамга карата мыйзамда белгиленген талаптар

- **Шайлануучу органдар:**
  - **Жогорку Кеңеш** (партиялардын тизмесинде бир жыныстагы адамдардын курамы 70% дан көп эмес жана кезектешүү-катары менен **үч** позициядан ашык эмес болуу талабы)
  - **Шаардык кеңештер**(партиялардын тизмесинде бир жыныстагы адамдардын курамы 70% дан көп эмес жана кезектешүү-катары менен **эки** позициядан ашык эмес болуу талабы)
  - **Айылдык кеңештер** – аялдар үчүн мандаттардын 30% ын резервде сактоо
- **Дайындалуучу органдар :**
  - **БШК** (бир жыныстагы адамдардын курамы 70% дан көп эмес)
  - **Жогорку сот,** анын ичинде Конституциялык палата (бир жыныстагы адамдардын курамы 70% дан көп эмес)
  - **Эсептөө палатасы** (бир жыныстагы адамдардын курамы 70% дан көп эмес)
  - **Акыйкатчынын орун басарлары** (бир жыныстагы адамдардын курамы 70% дан көп эмес)

www.sta.kg

Проект финансируется Европейским Союзом

Данная публикация опубликована при финансовой поддержке Европейского Союза.
За его содержание несет исключительную ответственность ОО «Агентство социальных технологий» и ОО «Центр социологических, политологических и социо-психологических исследований».
Публикация не обязательно отражает точку зрения Европейского Союза.